

Spaudos atgavimo šimtmetis

Bronė Eidukienė

Mokytojų katalikų sąjungos valdybos narė

Daug metų Lietuva kalėjo rusiškame tamsiajame kalėjime, į kurį, apšviesdami mūsų varganą būtį, tik silpni spindulėliai prasiskverbė. Bet ir tų spindulėlių pavydėjo rūsčioji pasienio sargyba. Kai visi aplinkui tyru oru kvėpavo, naudojosi gimtuoju raštu, mums savo rašmenimis buvo uždrausta skaityti ir rašyti. Ar tokie šiandien būtume, jei ne tie keturi draudimo dešimtmečiai? Mūsų kaimynai lenkai, latviai bei čia gyvenantys žydai nevaržomai skaitė savo laikraščius ir knygas, o mes, palaidojus raštą, vilkomės jiems iš paskos. Dabartinėms kartoms sunku besuprasti kokias pastangas ir aukas reikėjo sudėti besiveržiančiai prie šviesos šaltinio tautai. Spausdintos knygos užsienyje - Prūsijoje, buvo gabenamos slapčia, kol pasklisdavo po visą Lietuvą. Kelti spaudos atgavimo reikalą anuometinei okupacinei valdžiai buvo pavojinga, tačiau rasdavosi šviesuoliai, kurie pavojų nepaisė. Vienas tokių buvo iškilus inžinierius Petras Vileišis.

Petrui Vileišiui pradėjus klebenti valdžios įstaigų duris, vargais negalais pavyko gauti leidimą kai kuriuos leidinius 1874 - 1876 metais išspausdinti. Tarp tokių leidinių buvo „Apsakinėjimas apie žemę ir atmainas oro“, „Jonas ir Aniutė“, „Jurgis Stefensonas“, „Pas mus ir kitur“. Tokia pradžia suteikė viltį, paskatino Prūsijoje išleisti „Aušrą“, „Varpą“. Kai vis daugiau leidinių pradėjo skverbtis iš užsienio, valdžia įsa-

kė juo uoliau gaudyti. O P. Vileišis vis atkakliau judino valdžią ir dėl religinių knygų leidybos. Aplink P. Vileišį spietėsi kunigas Ambrozevičius, Donatas Malinauskis, Povilas Matulionis, kurie spaudė vietos valdžią grąžinti spaudą. Spauda buvo atgauta 1904 m. P. Vileišis buvo pirmojo lietuvių dienraščio leidėjas ir redaktorius.

Uolus kovotojas dėl lietuviškos spaudos atgavimo ir plėtros buvo kunigas Juozas Tumas - Vaižgantas. Dar jaunas būdamas jis savo raštus spausdino Tilžėje. Gražinus spaudą, subūręs inteligentus, Vilniuje Vaižgantas pradėjo leisti dvidienę „Viltį“. Tačiau lenkomanai, viltininkuose pamatę rimtą priešą, pasistengė jį iš Vilniaus pašalinti. Tačiau ir nugrūstas į užkampį, Vaižgantas nenurimo. Kas yra skaitęs „Aukštaičių vaizdelius“, spausdintus „Viltyje“ bei „Vaire“, mato gyvus to meto lietuvių šviesuolius. Džiaugėsi Vaižgantas ir naujai pasirodžiusiais rašytojais: Povilu Višinskiu, Žemaite, Jovaru. Kai įsisteigė Lietuvių mokslo draugija, Vaižgantas savo knygyną perkėlė į Vilnių. Saulės draugija turi būti dėkinga Vaižgantui, kurio pastangomis buvo padėti tvirti pamatai Saulės namams.

Apmaudu, kad mūsų laikais laisva spauda ne tik gera, bet ir bloga daro, kad ją galima papirkti, kad randasi dorovę žlugdančių leidinių, kad spausdinamas netiesos žodis. Skaudu, kad mūsų mažumai Lenkijoje bei kitur spauda ribota, leidyba neremiamą, neskatinamą.

MES BERNELIAI VARGUOLIAI

1863 m. sukilėlių daina, užrašyta prieš 30 metų Gervėčių apylinkėse (dab. Gudijos teritorijoje)

*Mes berneliai varguoliai
Stiprūs kaip tie ažuolai,
Ei berneliai, ei krūvon, | 2 k.
Eisim vezėt sa dalios. |*

*Vyžais kojas mes apavi,
Pačias, vaikus išbučiavi,
Ei berneliai, ei krūvon, | 2 k.
Eism vainon mes švinton. |*

*Kalianauskas visus veda,
Ponus caria visur karia,
Ir kazokus sukapojo, | 2 k.
Kapu šilėj pakavojo. |*

*Švintų žemi pabučiuosim,
Niekam, niekam neatduosim,
Savo krauju palaistysim, | 2 k.
Jei reiks, galvas paguldysim. |*

Kalba, pasakyta Vilniaus Sv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčioje, minint 1863 m. sukilimą

► ir Tėvynę buvo tas akumulatorius, kuris paskui padarėsi lietuvių tautą pasipriešinti to pačio Muravjovo pradėtai lietuvių spaudos draudimo politikai, kuri tęsėsi 40 metų, ir prieš 100 metų Rusija buvo priversta panaikinti spaudos draudimą. Šiandien mes prisimename 1863 m. sukilimą kaip didelę viltį išsivaduoti iš Rusijos priespaudos ir atkurti laisvę. Šita viltis, kuri vedė tūkstančius ir bajorų, ir valstiečių į sukilimą, paskui persidavė vėlesnei kartai, lietuvių kartai,

kuri 1905 m. Vilniaus seime pareikalavo Lietuvai autonomijos, o 1918 m. atkūrė laisvą ir nepriklausomą Lietuvos valstybę, kurios žingsnius pakartojo 1990 m. kovo 11 d. aktas. Tad į 1863 m. sukilimą mes žiūrime kaip į grandinę ėjimo mūsų į laisvę, į laisvą gyvenimą. Mes šiandien pagerbdami Antaną Mackevičių, pagerbiame visus tuos, kurie kovojo už laisvę 1863 - 1864 metais ir Lietuvos laisvę atskirai. Garbė jiems, kad jie turėjo drąsos ir didelės vilties, kad Rusijos priespaudą galima sunaikinti.